

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/3 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЪ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/3 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Special Issue

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамрокулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон

Республикаси Судьялар олий кенгаши
хузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети хузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги

Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Ҳайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Тахририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилди.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Тахририят манзили:
Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА**07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ***Шоев Иззатулло Хусенович*

СУДЕБНОЕ ДЕЛО В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ 7-15

Mirsoatova Sayyora Turg'unovna

KALTAMINOR MADANIYATINI DAVRIY MADANIY SANALASH MUAMMOLARI (sopol idishlar va uy-joylar misolida) 16-21

*Музаффаржон Мансуров*СОВЕТ ИТТИФОҚИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ТАШҚИ ТУРИЗМ
РИВОЖЛАНИШИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 22-32*Qodirova Ra'no Mamirjonovna*

O'ZBEKISTON SSR MAKTABLARIDA TARIX VA IJTIMOY FANLARNI O'QITILISHI (XX asrning 30-yillari) 33-38

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ*Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна*ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР МОЛИЯВИЙ ОҚИМЛАРИНИ БОШҚАРИШДА
СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИНГ РОЛИ 49-45*Камчибеков Фарход Олимжонович*ЭРКИН ИҚТИСОДИЙ ВА КИЧИК САНОАТ ЗОНАЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ЖАҲОН
ТАЖРИБАСИ 46-53*Баратов Махсудали Назиралиевич*МИКРОМОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ ЧЕТ ЭЛ ТАЖРИБАСИ ВА ИЖТИМОЙ МУАММОЛАРНИ
ҲАЛ ЭТИШДАГИ РОЛИ 54-61*Nosirov Ilkhom Abbosovich, Ermatov Ilmidin Toshmatovich*ENVIRONMENTAL MANAGEMENT OF THE USE OF NATURAL RESOURCES IN THE
SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY OF UZBEKISTAN 62-71*Nasirxodjaeva Dilafruz Sabitxanovna, Nurboyev Jalaliddin Mamadievich*O'ZBEKISTON MAXSUS IQTISODIY ZONALARINING EKSPORT KO'RSATKICHIGA TA'SIR
ETUVCHI OMILLAR REGERESSION TAHLILI 72-78*Aliyev Maruf*

HOW TO IMPROVE THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM? 79-85

*Ачилов Уйғунжон Улуғбекович*ПЕНСИЯ ЖАМҒАРМАСИ ДАРОМАДЛАРИ ҲАЖМЛАРИГА ОМИЛЛАР ТАЪСИРИНИНГ
ЭКОНОМЕТРИК ТАҲЛИЛИ 86-92*Ashurov Maxammadjon Sotvoldievich*O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINI INNOVATION MODELGA O'TISHINING AYRIM
YO'NALISHLARI 93-99*Абдуллаева Зулфия Иззатовна*МЕҲМОНХОНАЛАРНИ КЛАСТЕРЛАШ - МЕҲМОНХОНА БИЗНЕСИДА БОШҚАРУВНИНГ
САМАРАЛИ ШАКЛИ 100-106*Қурбонов Сирожиддин Қурбонович*МЕҲНАТ БОЗОРИДА ИШЧИ КУЧИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ
ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ АҲАМИЯТИ 107-113

Ismanov Ibroxim Nabiyevich

MHXS MUVOFIQ KONSOLIDATSIYALANGAN MOLIVAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH
TEXNIKASI 114-126

Turobov Sherzod Alisherovich, Namozov Bekjon Bo'ron o'g'li

TIJORAT BANKLARI FAOLIYATI TAHLILINI TASHKIL QILISH 127-133

Bahodirov Shohruh Bahodir o'g'li

O'ZBEKISTONDA TURIZM XIZMATLARI BOZORINING RIVOJLANISHI VA UNING
MAKROIQTISODIY KO'RSATKICHLARGA TA'SIRI 134-143

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Tojaliyev Abdunosim Abdulxakimovich

INNOVATSIYA VA IJTIMOYIY MADANIY RIVOJLANISH 144-154

Sagdullayeva Dilbar Shuxratovna

FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARI YOSHLAR IJTIMOYIY FAOLLIGINI OSHIRISH OMILI
SIFATIDA 155-162

Abdumalikov Abdulatif Abidjanovich

ATROF MUHITGA INNOVATSION MUNOSOBATNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOYIY-
FALSAFIY ASOSLARI 163-168

Xalliyev Jasurbek Iskandarovich

OGAHY TARIXIY ASARLARIDA BILISH TUSHUNCHASI BILAN BOG'LIQ ERONIY QATLAMGA
OID MA'RIFIY-FALSAFIY ISTILOHLAR 169-173

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Raximjonova Dilshodaxon Abubakir qizi

AN'ANAVIY TERMINOLOGIYA MAKTABLARI 174-180

Осипова Агата Викторовна

СЛОЖНОСТИ ОБУЧЕНИЯ ПАДЕЖНОЙ СИСТЕМЕ РУССКОГО ЯЗЫКА УЗБЕКОЯЗЫЧНЫХ
УЧАЩИХСЯ 181-186

Ахмедова Азиза Комиловна

БАДИЙ ОБРАЗ ТАСНИФИ, ТИПОЛОГИЯСИ ВА БАДИЙ-ФУНКЦИОНАЛ
ХУСУСИЯТЛАРИ 187-191

Кучкарова Ҳафиза

НЕМИС АДАБИЁТШУНОСЛИГИДА ЖАНРНИНГ ЎРНИ 192-196

Комилова Муяссар Мавжудовна

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА РАЗВИТИЕ РУССКОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ ВОЕННОГО
АКАДЕМИЧЕСКОГО ЛИЦЕЯ ПРИ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОМ ОБУЧЕНИИ 197-203

Mirodilova Nargiza Mirvaliyevna

THE SEMANTIC - STRUCTURAL PRIORITIES OF ICT TERMINOLOGY 204-207

*Shirin Dadabayeva*COMPARATIVE SUPERSYNTACTIC INTEGRITY IN THE UZBEK AND ENGLISH
LANGUAGES

208-213

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР*Turdiyev Bexruz Sobirovich*

IBN SINONING HUQUQIY TA'LIMOTLAR RIVOJIDA QO'SHGAN HISSASI

214-220

*Матчанов Фахриддин Курамбой ўғли*МАҲКУМЛАРНИ АХЛОҚАН ТУЗАТИШ ВОСИТАЛАРИНИ ҚЎЛЛАШ БЎЙИЧА АЙРИМ
ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ

221-226

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Боборахматов Бобир Бўриевич*ЕНГИЛ АТЛЕТИКАНИНГ ЮГУРИШ ТУРЛАРИ БЎЙИЧА КЎП ЙИЛЛИК ТИЗИМЛИ
БОШҚАРИШ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯСИ

227-233

Uraimov Sanjar Ro'zmatovich

BOSHLANG'ICH MAKTAB O'QUVCHILARINING JISMONIY FAOLLIGINI BAHOLASH

234-238

*Shamuratov Jasur*O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA JISMONIY TARBIYA DARS JARAYONLARINI
TAKOMILLASHTIRISHDA YANGICHA PEDAGOGIK YONDASHUV

239-243

*Fedotova Kristina Anatolevna*THE SIGNIFICANCE OF INTEGRATING LANGUAGE SKILLS IN THE PROCEDURE OF THE
ENGLISH LANGUAGE TEACHING

244-250

*Устоев Абдураззоқ Қурбонovich*ЮҚОРИ МАЛАКАЛИ КУРАШЧИЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ ЖАРАЁНИДА ПСИХОЛОГИК ҚЎЛЛАБ-
ҚУВВАТЛАШ

251-256

Ismoil Rustamov

CHOLG'U IJROCHILIGIDA DOIRA USULLARNING AHAMIYATI

257-263

*Erkaboyev Oybek Muhammadjonovich*X VA XI SINIF O'QUVCHILARINING JISMONIY TAYYORGARLIGINI CHAQIRUVGA QADAR
BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK-2021 TESTLARI BILAN QIYOSIY BAHOLASH

264-268

*Usmanova Dilnoza Muratovna*THE ROLE OF PROJECT METHODS IN REVEALING CREATIVITY OF ENGLISH
TEACHER

269-275

*Atabayeva Mavjuda Rustamovna*O'ZBEKISTON TABIIY GEOGRAFIYASINI O'QITISHDA KLASTER METODI ORQALI TANQIDIY
FIKRLASH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH

276-282

*Fayzullayeva Madina Abdumo'min qizi*TA'LIM KLASTERI SHAROITIDA TA'LIM JARAYONINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA
TASHKIL QILISH VA RIVOJLANTIRISHNING METODIKASI

283-289

Salimova Shahlo Sayfulloyevna

BO'LAJAK TEXNOLOGIYA O'QITUVCHILARINI MAKTABDA PSIXOLOGIK XAVFSIZ TA'LIM MUHITINI LOYIHALASH UCHUN TAYYORLASH 290-296

Matchanova Nargiza To'lqinovna

O'ZBEKISTONDA XORIJIY TALABALARNING IJTIMOY MOSLASHUV MUAMMOLARI 297-304

Erkaboyeva Feruz G'ayratovna

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYALANUVCHILARNING OG'ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA O'YIN VA O'YINCHOQLARNING O'RNI 305-309

Bozorova Aziza Saidmurot qizi

MAKTAB O'QUVCHILARIDA EKOLOGIK TA'LIM MASALALARI (boshlang'ich ta'lim misolida) 310-315

Сулайманова Дилдора Назаровна

КРЕАТИВ ТАФАККУР ТУШУНЧАСИНИНГ ФАЛСАФИЙ ВА ПЕДАГОГИК МАНБАЛАРДАГИ ТАЛҚИНИ 316-325

09.00.00 - СИЁСИЙ ФАНЛАР

Фаррух Эшмаматов Эшқобил ўғли

СИЁСИЙ МАФКУРА – ЖАМИЯТ РИВОЖИ ВА ШАХС ФАОЛИЯТИНИНГ АМАЛИЙ АҲАМИЯТИНИ БЕЛГИЛАБ БЕРУВЧИ МУҲИМ ҒОЯЛАР ТИЗИМИ СИФАТИДА 326-334

07.00.00 – Тарих фанлари

Музаффаржон Мансуров

А.Авлоний номидаги миллий-тадқиқот
институтини етакчи илмий ходими
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
muzaffarzhon.mansurov.86@mail.ru
+99891-737-16-86

СОВЕТ ИТТИФОҚИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ТАШҚИ ТУРИЗМ РИВОЖЛАНИШИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Аннотация. Тадқиқот мақсади Совет Иттифоқи йилларида Ўзбекистонда ташқи туризм ривожланишининг ўзига хос хусусиятларини очиб беришдан иборат. Даврий чегараси 1924-1991-йилларни ўз ичига олади. Тадқиқот иши қиёсий-тадрижий, даврийлик методлари асосида хориж манбалари ҳамда Совет Иттифоқи йилларида нашр этилган газета ва журналлар асосида таҳлил қилинган. Тадқиқот иши хорижлик Абрамович, М.М. Лейкин, А.В. Козлитин, К.Л. Кочурова, Ю.С. Корзинников, А.А. Федотченко, В.К. Котляр, В.Л. Ярославцев, Т.Д. Пирогова, Ф.А. Рокицкая каби олимларнинг тадқиқот методларидан фойдаланилди.

Калит сўзлар: туризм, ташқи туризм, паспорт режими, Интурист, пролетарт туризми, мехмонхона, божхона, саёҳат йўлланмаси..

Музаффаржон Мансуров

Национальный исследовательский им. А. Авлони
ведущий научный сотрудник института
Доктор философии по истории (PhD)

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ИНОСТРАННОГО ТУРИЗМА В УЗБЕКИСТАНЕ В ГОДЫ СОВЕТСКОГО СОЮЗА

Аннотация: Цель исследования - выявить особенности развития иностранного туризма в Узбекистане в годы существования Советского Союза. Срок включает 1924-1991 годы. Исследовательская работа анализировалась на основе сравнительно-поэтапного, периодического методов с опорой на зарубежные источники и газеты и журналы, издававшиеся в годы существования Советского Союза. Научно-исследовательская работа иностранца Абрамовича, М.М. Лейкин, А.В. Козлитин, К.Л. Кочурова, Ю.С. Корзинников, А.А. Федотченко, В.К. Котляр, В.Л. Ярославцев, Т.Д. Пирогова, Ф.А. Использовались методы исследования таких ученых, как Рокицкая.

Ключевые слова: туризм, иностранный туризм, паспортный режим, Интурист, пролетарский туризм, гостиница, таможня, проездной.

Muzaffarjon Mansurov,

National research named after A. Avloni
leading researcher of the institute
Doctor of Philosophy in History (PhD)

SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE DEVELOPMENT OF FOREIGN TOURISM IN UZBEKISTAN DURING THE YEARS OF THE SOVIET UNION

Abstract. The purpose of the research is to reveal the specific features of the development of foreign tourism in Uzbekistan during the years of the Soviet Union. The time limit includes the years 1924-1991. The research work was analyzed on the basis of comparative-gradual, periodical methods based on foreign sources and newspapers and magazines published during the years of the Soviet Union. Research work by foreigner Abramovich, M.M. Leikin, A.V. Kozlitin, K.L. Kochurova, Yu.S. Korzinnikov, A.A. Fedotchenko, V.K. Kotlyar, V.L. Yaroslavtsev, T.D. Pirogova, F.A. The research methods of scientists such as Rokitskaya were used.

Key words: tourism, foreign tourism, passport regime, Intourist, proletarian tourism, hotel, customs, travel pass.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3SI3Y2023N03>

Совет Иттифоқида ташқи туризм давлат монопол ташкилоти “Интурист” томонидан XX асрнинг 30-йилларида чекланган даражада бўлса-да, йўлга қўйилган. Интурист нафақат туризм соҳаси билан шунингдек, хорижий мамлакатларнинг Совет Иттифоқига бўлган сиёсатини доимий мониторинг қилиб боиш билан ҳам шуғулланган. Бу бевосита совет сайёҳларини қайси давлатларга саёҳатга чиқишини белгилаш ҳамда хорижий мамлакат фуқароларига туристик визаларни беришда муҳим аҳамиятга эга бўлди. 1920-1930-йилларда Совет Иттифоқида хорижлик “исталмаган шахслар”нинг мамлакатга киришини олдини олиш бўйича махсус қўмита фаолияти йўлга қўйилган.

Илк маротаба расмий туристик фаолият 1930-1931-йилларда “Украина” ва “Абхазия” кемаларида Европа бўйлаб саёҳатлари ташкил этилиши билан бошланди. Бироқ, 1941-йилга қадар хорижий сайёҳларни қабул қилиш ва хорижга саёҳат қилиш мунтазам қисқариб борган. Бунинг асосий сабаби хориждаги харбий хавфнинг ортиши ҳамда “ташқи жосуслик” фаолиятдан қўрқув сабабли ташқи туризмда “турфунлик даври” сифатида қолди[1.].

Туризм соҳасида “туристик инқилоб” бу 1950-йиллардан кейинги даврга тўғри келади. 1955-1957-йилларда Совет Иттифоқида ташқи туризм фаолияти қайта кўриб чиқилди. Унга кўра, ташқи туризм “халқ демократик мамлакатларигагина” амалга ошириш тавсиялари берилди. Ғарб мамлакатларига саёҳатлар эса кейинроққа қолдириш кўрсатмалари берилган. Чиқиш визалари бериш тизими соддалаштирилди. Жамоавий виза бериш масалалари камида 9 кишидан иборат гуруҳларга рухсат берилган[2.С37]. “Халқ демократик мамлакатларга саёҳат” Касаба уюшмалари тавсиясига асосан “белгиланган тартибда” расмийлаштирилган. Курорт ваучерлари эса Соғлиқни сақлаш Министрлиги рухсати асосида амалга оширилган. 1955-йил 8-августда 384-сонли қарор асосида “Интурист”нинг янги низоми ишлаб чиқилди[2.С38.].

Хорижга саёҳат қилишда сайёҳ тўлиқ тиббий кўрикдан ўтиши лозим бўлган. Сурункали касаллиги бўлган ҳамда ёши катта шахсларнинг хорижга саёҳатга чиқишга рухсат берилмаган. Бошқа ҳолатларда рухсат берилмаслиги КГБ томонидан ўрганилиш натижаси асосида чекланиши мумкин бўлган. Хорижга саёҳат қилиши мумкин бўлмаган коммунизм ғоясига садоқатига шубҳа бўлган ҳамда яқин қариндошлари орасида сиёсий айблар билан қамалганлар, шубҳали ўтмишга эга бўлганлар саёҳатга чиқиши учун хорижий паспорт берилмаган.

Хорижий саёҳат йўналишларидан Болгария, Финландия, Хиндистон ва Германия бўйлаб саёҳатлар машхур бўлган. Африка мамлакатларидан Жазоир, Либерия, ЖАР, Мисрга ҳамда Япония ва Хитойга ҳам саёҳатлар чекланган миқдорда амалга оширилган.

Совет сайёҳлари ахлоқий қиёфаси қанчалик юқори баҳоланмасин хорижга чиққанда оддий хожатхонадан фойдаланиш қоидаларини ҳам билмаслиги кулгуга қўйган. Хориждан олиб келинган сувенир буюмлар орасида турли танга ва нишонлар, аёллар суратлари туширилган ручкалар, видео ва аудио ускуналари бўлган. Хорижга саёҳат қилувчиларнинг асосий қисмини аёллар ташкил этган. Бу эса айниқса курорт худудларга амалга оширилган саёҳат давомида шахсий эхтиёжлари билан боғлиқ масалалар билан гуруҳдан ажраш ёки белгиланган меҳмонхоналарга келмаслик ҳолатлари учраб турган. Саёҳатга чиққан ёш қизлар хоналарига қоровул қўйиш ҳолатлари ҳам учраган[3.].

Руминиянинг Ғарб индивидлизмига интилиши юқори бўлган ҳамда Совет Иттифоқининг коллективист сиёсатини ёқламаган. Руминияда ғарб ва Америка “оммавий маданияти” рок қўшиқ ва кинолар орқали кириб келиши уларнинг кайфиятига таъсир ўтказган. Руминия Совет Иттифоқидан келган туристлар учун махсус тур маршрутлар ишлаб чиққан. Шунингдек, турли совет диаспорасига мансуб сайёҳлар учун махсус тавсиялар ишлаб чиқилган[4.]. Жумладан, 1953-йилда Қашқадарёлик туристлар Руминиянинг Сталин шаҳрига саёҳатга юборилган. Сайёҳлар тарих музейи, Тампа тоғи этагидаги қадимий тюрма, трактор заводи билан танишган[5.]. 1960-йилда эса Карпат тоғлари орқали Юқори Бряза, Қуйи Бряза ва Пучежи шаҳарлари, Карпатда Совет уруш қаҳрамонлари қабрлари зиёрат қилинган[6.].

Чехославакияга 1960-йилдан 1985-йилгача Совет Иттифоқидан келган сайёҳлар оқими 6,2 фоиздан 25 фоизга кўтарилди. Совет Иттифоқи 1928-йилда қабул қилинган “Паспорт тўғрисида”ги қонун нормаларига кўра хориж мамлакатларда шарманда бўлиб қолмаслик ҳамда саёҳат давомида бошқа давлатга қочиб кетмаслик учун чеклов ўрнатилган. Ғарб мамлакатларга саёҳат қилган сайёҳлар сиёсий полиция кузатувида бўлган. Хорижга чиқиш паспорти фақат хорижга чиқиш мақсадини тўлиқ исботлаб берган тақдирдагина берилган.

1958-йилда 30 кишидан иборат туристик гуруҳ Чехославакия Республикасига саёҳатга юборилган. Прагадаги “Свит” заводида чарм пояфзалари ишлаб чиқариш жараёни билан танишган. Маданий ёдгорликлар жумладан, Прага шаҳрида қадимий қасрлар, 1300 йиллик тарихга эга Прага Кремли, Президент резидентцияси, Старомест, Вацлав майдони, ибодатхона ва театр биноларига экскурсиялар уюштирилган. Тинчлик хиёбонида Чехославакия озодлиги йўлида вафот этган ўзбек жангчилари қабрларига гулчамбарлар қўйилган[7.].

Андижондан Чехославакияга борган сайёҳларга чех экскурсавод аёл маданий ёдгорликлар билан таништириш ўрнига магазинлардан нималар сотиб олиш мумкинлиги тўғрисидагина маълумот берганлиги норозилик келтириб чиқарган. Сайёҳлар бу ерга буюм сотиб олиш учун эмас балки чех маданияти ва санъати билан танишиш учун келганликларини эслатиб қўйган. Бироқ гид Ўзбекистондан келган сайёҳлар асосан турли буюмлар сотиб олишга қизиқиш билдирганлигини қайд этган. Туристлик сафар давомида интизомсизлик қилувчи сайёҳларнинг ҳам мавжудлиги энг асосий муаммолардан бири ҳисобланган[8.].

Жиззахлик механизатор А. Алламуродов, Ш. Куразов, сут соғувчи С. Муҳаммедова, ишчи Р. Нуржоновлар самарали меҳнати учун ГДР бўйлаб саёҳат қилиш ҳуқуқини берадиган йўлланма билан тақдирланган бўлса, Зомин районида ташкил

этилган “Болалар ва ота-оналар” санаторийси хизматчилари меҳнат таътилини Чехославакия, ГДР, Венгрия каби мамлакатларга саёҳат қилиш орқали ўтказди. Мирзачўл, Ғаллаорол, Фориш районлари учун жами саёҳат қилиш учун 27 та йўлланма ажратилган бўлса-да, амалда 7 киши саёҳатга чиқди[9].

КПСС Марказий Кўмитасининг 1956-йил 3-январда қабул қилинган “Совет фуқароларининг хорижга сафарларини ташкил этиш тўғрисида”ги Фармони қабул қилинди. Хориж мамлакатларига асосан ўқитувчилар, шифокорлар ҳамда қишлоқ хўжалик ходимлари жўнатилган[10.]. XX асрнинг 60-йилларда ташқи туризмнинг ўзига хос хусусияти шундан иборатки, ижтимоий фаолликни кучайтириш, йўналтирилган туризмни ривожлантириш, саёҳат динамикаси ва географиясини кучайтириш режалаштирилди. 1967-йилда БМТ томонидан “Халқаро туризм йили” деб эълон қилиниши муносабати билан Австралия, Канада, Ирландия, Афғонистон, Бирлашган Араб Республикаси, Куба ва бошқа бир қатор мамлакатлар билан туристик алоқалар ўрнатилди[11.].

Туристтик сафарга чиқиш натижасида турли халқлар ҳаёти билан яқиндан танишиш имконияти пайдо бўлди. 1960-йилнинг биринчи кварталда касаба уюшмалари томонидан хориж мамлакатларида дам олиш мақсадида Хиндистон, Бирма, Чехославакия, Руминия, Болгария, Покистон каби мамлакатларга юборилди. Иккинчи кварталда Венгрия, Англия, Бельгия, Австрия, ГДР, АҚШ ва бошқа мамлакатларга саёҳат ташкил қилинди[12.]. Ташқи туризмни ривожлантириш давлатнинг устувор вазифаси сифатида қаралди. Энг аввало давлатлараро туристик алмашув халқлар ўртасида дўстлик ва ишончли мустаҳкамлашга хизмат қилган. 1964 йилда ташкил этилган Ташқи туризм агентлиги 1969-йилдан алоҳида маъмурият мақомини олди[13.С192].

Миср ва Совет Иттифоқи ўртасида дипломатик муносабатлар 1943-йилда ўрнатилган. 1964-йилда Миср раҳбари Носирга Ўзбекистон қахрамони унвони ва “Олтин Юлдуз” медали берилганлиги Ўзбекистон ва Миср дўстлик алоқаларини мустаҳкамлаган[14.]. Мисрда тараққий этмаган бўлса-да, тўқимачилик саноати анча ривожланган[15.]. 1963-йилда Ўзбекистонлик туристлар Қоҳира, Кена, Асуан, Бухайра, Искандария Ат-Тахрир, Нубия ҳудудларида Миср ҳунармандчилиги ҳамда Нубия аҳолиси урф-одатлари билан танишган[16.С45.]. 1973-йилда эса ўзбек сайёҳлари Қоҳира меъморий ёдгорликлари ва арабларнинг урф-одатларини ўрганиш учун ташриф буюрган[17.].

Хиндистон билан Совет Иттифоқи ўртасида туризм соҳасидаги муносабатларга “юмшоқ” таъсир кўрсатиш механизми сифатида қаралган. Хинд юмшоқ таъсир усулини шакллантиришда Махатма Ганди муҳим роль ўйнаган. Хиндистон туризм орқали “хилма-хиллик ва ўзаро бирлик” ғояларида собит эканлигини намойиш қилишни мақсад қилган[18.]. Бўлса, Совет Иттифоқи коммунизм ғоясини туризм орқали тарғибот қилишга ҳаракат қилган. Хиндистонга юборилган туристларни кўчаларда автомобиль, рикша ва велосипедлар кўплиги, кўчалар ўта тартибсизлиги сайёҳларни норозиликка сабаб бўлган. Қутб Минор, Хумоюн мақбараси Шоҳ Жаҳон қурдирган 20 минг кишилик жомеъ масжид, Қизил Фордга экскурсиялар уюштирилган. Хиндистонлик талабаларга Ўзбекистон ҳақида фото альбом китоблар совға қилинган[19.]. 1960-йилда Деҳлига саёҳат қилган андижонлик сайёҳларни шаҳарда телевизор ва радио жуда кам учратилгани, хинд аёлларини ўта кўп тақинчоқлар таққани ажаблантирган[20.]. Деҳли

шаҳрига саёҳат қилган Ўзбекистонлик туристлар гуруҳи Деҳли шаҳрида жойлашган Президент саройи олдидаги майдондан бутун шаҳарни томоша қилган[21.].

1972-йилда Тошкент шаҳридан бир гуруҳ журналистлар Хиндистоннинг Агра шаҳрига туристик сафар уюштирди. Агра шаҳридаги энг асосий ёдгорликлар Тож маҳал, Этумодуд давла мақбараси, Сикандрдаги Акбар мақбараси, Фатехбур Сикре шаҳар харобаси, эски христиан қабристони, Даялбоғ саройини томоша қилди. Кинор бозори хинд хунармандчиқ маҳсулотлари сотиладиган бозорда ҳам бўлган. Бозорда ўз маҳсулотини қиммат нархда ўтказишга ҳаракат қилганлиги, хинд миллий таомлари “дал мой”, “петха”ни ўта аччиқлигини эслаган[22.].

1983-йилда эса сайёҳлар “ибодатхоналар шаҳри” Банорасда бўлган. Сайёҳларни энг қизиқтирган манзил эса Ганг дарёси бўйида жойлашган “гҳат” лар бўлиб шарқ услубида амфитеатр кўринишида барпо этилган 6 км га чўзилган улкан сайлгоҳ хисобланади. Бу ерда тайёрланган сариларни сайёҳлар ўзлари билан бирга олиб кетган[23.61Б.]. 1987-йили андижонлик сайёҳларни Жайпур хунармандлар шаҳри ҳам қизиқтирган[24.].

1989-йилда “Анаби Шоҳий” номли узум етиштирадиган Хайдарободга қилинган саёҳат давомида фил суягидан ясалган “фил қиёси” “суворий фил” “оғир юк кўтараётган фил” “фил ва пальма”, “филли маржон” сувенир буюмлар харид қилган бўлса[23.85Б.], сикхлар диний маркази Амритсар шаҳрида ҳайвонлар муқаддас саналиб, ҳайвон тугул хашаротга ҳам озор берилмаслиги ҳамда дунёнинг бирон-бир мамлакатада ҳайвонлар Хиндистондагидек эркин эмаслиги[23.119Б.], Хиндистон кўчаларида сигирларнинг бемалол юриши сайёҳларни хайратлантирган[25.].

1970-йилларда Покистон Афғонистон масаласида АҚШ позициясини қўллаб-қувватлаши натижасида муносабатлар совуқлашган бўлса-да, ўзаро юмшоқ муносабатлар сақлаб қолинди. Туризм соҳасида сайёҳлик алмашуви давом этди[26.]. Бир гуруҳ Ўзбекистонлик сайёҳлар Покистон бўйлаб саёҳатга чиқди. Улар мамлакатнинг энг катта шаҳарларидан бири Лоҳор масжидлар миноралари ҳамда қадимги цивилизация маркази Мохежо дорога саёҳат қилди[27.]. 1971-йил милоддан аввалги II асрда барпо қилинган Будда ибодатхоналари шаҳри Равалпиндига саёҳат қилган. Аммо шаҳар Буюк Британия мустамлакачилиги оқибатида вайрон қилинганлиги Совет давлатидан ташриф буюрган сайёҳларини ранжитган[28.].

Хорижга саёҳат қилган сайёҳларнинг сиёсий жиҳатдан “ишончлилик” даражаси текширилган. Хориж мамлакатларда юриш-туриш қоидалари билан бир қаторда, оқиллиги ҳамда ҳаётий тажрибаси инобатга олинган. 1962-йилги кўрсатмаларига кўра халқ демократик давлатлардан Хитой Халқ Республикаси, Вьетнам, Албания, Шимолий Корея мамлакатларига саёҳат қилиш ҳам тарғиб қилина бошланди. Хориж мамлакатларда ҳаракатланиш тартиблари тўғрисида йўриқномалар тасдиқланди[2.С.40.]. Қисқа муддатга капиталистик мамлакатларга саёҳат ҳамда ишлаш мақсадида кетаётган совет фуқароларининг хориждаги хатти-ҳаракати тўғрисида мунтазам ахборот бериб бориш тизими жорий этилган. Ушбу тартиб 1955-йил 25-апрелдаги КПСС Марказий Комитетининг Қарори асосида жорий бўлган. Бу тартиб 1991-йилгача амалда бўлди. Шуни алоҳида қайд этиш керакки, хориж мамлакатлар билан хатто маданий алоқалар, ўзаро делегация ва сайёҳлик алмашув

масалалари ҳам КПСС Марказий Комитети йиғилишида кўриб чиқилиши белгиланган[2.С.41.].

1970-йилда Венгрияга борган туристлар автобус, телевизор ишлаб чиқариш заводларига саёҳат қилган. Венгриянинг асосий “кўчаси” Дунайнинг 8 та асосий кўпригига шунингдек, Геллерт тепалигида Совет қахрамонларига ўрнатилган ёдгорликка саёҳат қилган[29.]. Венгрия пойтахти Будапешт шаҳрига туристик экскурсияда туристларни 30 хил миллий таомлар қизиқтирган. Мамлакат бренди хисобланган Балатон кўли ва Ширфон, Болотонфюлед шаҳарлари ҳамда Кестхей, Бадачон, Чопак, Балотанмади, Болотонсабади қишлоқларига саёҳат қилган[30.]. Будапештнинг 10 км жанубий ғарбида Веленце кўли соҳилида ёшлар туристик базаси[31.] ҳамда Будапештнинг озодалиги ҳамда барча биноларнинг биринчи қавати савдо шоҳобчаларидан иборатлиги ҳайратлантирган[32.]. Будапештнинг энг гўзал ороли Маргет оролида барпо қилинган япон боғига саёҳат қилган[33.]. Совет – Венгрия сайёҳлигини тарғиб қилувчи “Салом мен сизнинг ҳолангизман” фильми орқали Венгрияга саёҳат тарғиб қилинган. Шунингдек, “СССР да ишлаб чиқилган” ҳамда “Туризм” хужжатли фильмлари совет сайёҳлиги тарғиботида муҳим роль ўйнади[2.С24.].

Ўзбекистонлик туристлар 1978 йил 6 июлда Одесса шаҳри орқали 17 кун давомида “Грузия” теплоходида Грецияга саёҳат қилган[34.] бўлса, 1985 йилда 30 кишидан иборат андизонлик туристлар Югаславия пойтахти Белград шаҳри сайёҳатга чиқди. Шунингдек, Адриатика денгизи бўйидаги Шебенит шаҳрига борди. Бу ернинг табиати манзараси даволаш хусусиятига эга бўлган. Қадимий қалъалар шаҳри Сплит ва Хорватия маркази Загреб шаҳри аҳолисининг меҳмонларни кабоб билан меҳмон қилиш одатлари туристларга ёқди[35.].

Германияда туризмни ривожлантириш мақсадида 1955-йилдаёқ чартер рейслар йўлга қўйилган[36.]. Германияда ҳам XX асрнинг 60-йилларига қадар кўпроқ маданий ходиса сифатида қараш кучли бўлган. Кейинроқ, туризм сиёсий ва мафкуравий нуқтаи-назардан ҳам кўриб чиқилган. Туризм мамлакатга валюта оқимини олиб кириш билан бир қаторда Германия эко тизимларини йўқолишига ҳам сабаб бўлган.

Германия ўрта синф ва социалистик мамлакатлар сайёҳлари учун ҳам алоҳида тур маршрутлар ишлаб чиқилди. Германия туристик фаолиятга “ахлоқий” жиҳатдан босим ўтказиш маълум ғояларнинг мутлақлашига олиб келади деган тамойил устувор бўлди. Германия “бренд” маҳсулот ёки сувенир буюмларни ҳунармандчилик тармоғида эмас балки техника янгиликлари орқали номоён қилишга ҳаракат қилганлиги туфайли ҳам социалистик мамлакатлардан келган сайёҳларни кўпроқ қизиқтирган[37.].

1961-йилда 30 кишилик туристик гуруҳ Германия демократик республикасида бўлди. Сайёҳлар Вернигеродеда ёғочдан ўйиб ишланган қадимий уйлар, феодализм музейи ва бошқа тарихий ёдгорликлар билан танишган. Гёте, Шиллер, Хердрлар ижод қилган Веймар шаҳрида ҳам бўлди. Ярмарка, мусиқа, саноат ва спорт маркази Лейпцик шаҳрида Пирамида шаклида ишланган “Халқлар жанги” ёдгорлигига ҳам экскурсия ташкил этилган[38.]. Андизонлик сайёҳлар эса Берлин шаҳрига туристик сафари доирасида Берлин рамзи бўлган Бренденбург дарвозаси ва Гумьболд унверситетида бўлди. Шунингдек, 20 минг совет жангчилари дафн этилган Трептов қабристонини зиёрат қилган[39.].

Жумладан, наманганлик сайёҳлар Германиянинг Рудольштадт, Айсенберг районларига саёҳат давомида қишлоқ хўжалигида эришилган ютуқлар билан яқиндан танишди. 1968-йилда Гёте “кичик Париж” деб таърифлаган ўзининг 800 йиллик юбилейини нишонлаган Лейпциг шаҳри ҳам сайёҳлар эътиборини тортган[40.]. Лейпциг шаҳрида XII асрдан буён ярмаркалар ўтказиб келинади. Асосий тарихий ёдгорликлари Эски ратуша (XVI аср), Эски биржа (XVII аср), Дамидров музейи, Тасвирий санъат музейи, вокзал, ярмаркалар уйи, “Штадт Лейпциг” меҳмонхоналари сайёҳларни қизиқтирган[41.310Б.]. 1977 йилда Самарқанд ва Фарғона области ёшлари 13 кунлик саёҳат давомида саноат корхоналарига ҳам экскурсиялар уюштирилди. Немис миллатига мансуб суҳбатдошларни эса асосан Ўзбекистонда пахта қандай етиштириш қизиқтирди. Берлин шаҳридаги “Таъзим сенга Совет солдати” монументига саёҳат уюштирилиб, совет солдатлари ёдга олинган[42.]. Трептов парки Совет халқлари зиёрат масканига айлантирилган[43.]. Лейпциг шаҳрида “Искра” газетаси чиқарилган жойда музейда “Искра” газетасининг 50 та сони, “Кениг Брауэр” босма станогини кўрган. Бу совет мафкурасининг Германиядаги тарғиботи билан боғлиқ маскан бўлганлиги туфайли туризм маршрутлари йўналишига киритилган[44.].

Германиянинг Герда Хенкел жамғармаси 1950-1990-йилларда совет сайёҳларига ўрнатилган цензура тизими тўғрисидаги маълумотлар ўрганилган. Ўрганиш натижаларига кўра хориж мамлакатларга саёҳат қилган туристлар “мустақил” эмас аксинча “партия назоратидаги” шахслар бўлган. Туризм тарғиботида асосий восита урушдан сўнг кино орқали тарғиб қилиш модели ишлаб чиқилган бўлса-да, Совет Иттифоқида туризмни кино орқали тарғиб қилишга унчалик катта аҳамият қаратилмади. Кино кўпроқ мафкуравий аҳамиятгагина эга бўлди[2.С.23.].

Совет Иттифоқи ва Индонезия ўртасидаги илиқ муносабат 1956 йилдан бошланган. Индонезия Президенти Сукарно Совет Иттифоқида 5 маротаба ташриф буюрган. Совет Иттифоқи Индонезиянинг инфратузилма, молия, муҳофаа ва таълим йўналишларида кадрлар тайёрлашга ёрдам берган. Шунингдек, маданият ва туризм йўналишларида ўзаро делегациялар алмашишга алоҳида аҳамият қаратган[45.]. 1962 йил Ўзбекистон футбол командаси Индонезияга саёҳат қилган. Сайёҳларни “Москва оқшомлари” кўшиғи билан кутиб олинган. Сукарно ва Соло шаҳарларида дам олган[46.].

Совет Иттифоқи ва Япония ўртасида эса туризм ва маданиятлараро муносабатлар XX асрнинг 20-30-йилларида йўлга қўйилган. Япониядан Совет Иттифоқида келувчи туристларнинг асосий қисми зиёлилар бўлиб, русийзабон халқлар маданиятини кўриш ва ўрганиш мақсадида келган. Бироқ, Япониянинг ўзида ҳам Совет Иттифоқида нисбатан салбий муносабат ҳамда этносентризм, этнорелативизм ва “япон” феномени туризм ва маданий алоқаларни ривожланишига тўсиқ бўлди.

Японияга иттифоқ сайёҳларининг қизиқиши ортинининг асосий омили япон самурайлари, ўзига хос маданияти ва капиталистик мамлакат тараққиётини кўришга қизиқиш бўлган. Совет сайёҳларига япон санъат дурдоналари, театр, мусиқа ва миллий маданияти кўрсатилган. Японияга асосан санъат номоёндалари ҳамда ижодкорлар жўнатилган. Сайёҳлар норозилигига сабаб бўлган омиллар ҳам бўлиб, гид таржимонлар хизмати, автомобиль ижараси, меҳмонхона хизмати қиммат бўлганлиги туфайли оддий фуқаролар саёҳат қила олмаган. Совет сайёҳлари япон сиёсий полицияси назоратида бўлган. Японияга келган совет сайёҳларига коммунистик мафкурани тарқатмаслик

бўйича кўрсатмалар берилган. Сайёҳларни япон мулоқот маданияти хайратга солган[47.].

1967 йилда сайёҳлар гуруҳи Японияга “Ил – 18” сомонетида Москва – Техрон – Карачи – Рангун йўналиши бўйича саёҳат қилди. Сайёҳлар Рангун, Гонконг, Токиога шаҳарларида бўлди. Токиода сайёҳларни “Япония – СССР” дўстлик жамияти вакиллари кутиб олган. Йўлларда машиналарнинг кўплиги, шаҳарнинг сершовқинлиги ҳамда тез ҳаракатланиши меҳмонларни хайратлантирган[48.].

1981 йилда Ўзбекистонлик туристларнинг Ветнамга саёҳати ташкил этилди. Ханойга олиб борадиган ягона йўл Хам жонг кўприги АҚШнинг империалистик кучлари бомбардимонларидан энг кўп талофат кўргани қайта тиклаш ишлари хали яқунланмагани ҳамда Ветнам ёшларининг қийин аҳволи ўзбек ёшларида АҚШ империалистларига нисбатан нафратини оширган[49.].

1972 йилда Ўзбекистонлик сайёҳлар Африканинг Мали Республикасига саёҳат қилди. Бу ерда Догон қабиласи юрти “тошлар мамлакати” Бандиагарада бўлган. Сайёҳларни тариқдан қилинган “пиво” билан меҳмон қилган. Сайёҳларни эркалар кутиб олган. Қишлоқ аҳолиси суратга олишга йўл қўймаган. Қишлоқда асосий тансиқ нарса сув ҳисобланган[50.].

Совет Иттифоқи Лотин Америка давлатлари билан ҳам дипломатик муносабатларни йўлга қўйган. Жумладан, Ўзбекистонлик сайёҳлар Лотин Америкасидаги биринчи социалистик республикаси Чилига саёҳат қилди. Антонио Масео, Максимо Гомес, Хосе Марти, Сукре каби миллий озодлик курашчилари билан боғлиқ жойларни зиёрат қилган[51.]. Наманган области партия вакиллари Куба давлатига саёҳати давомида АҚШнинг ўта реакцион фаолиятига қарши турган Кубаликлар жасоратини ўз кўзлари билан кўрган[52.]. 1972 йилда Тошкент тўқимачилик комбинатининг ишчиларидан Б. Жўраева, А. Верзилина Кубада тўқимачилик комбинатларида тўқувчиликни ўргатди. Хатто Кубадан кўплаб тўқувчилар Тошкент тўқимачилик комбинатида малака оширган. Улар Ўзбекистон вакилларида “ўзларининг ўзбек устозларига самимий салом ва миннатдорчилик туйғулари”ни етказишни илтимос қилган[53.10Б.].

1950 йиллардан АҚШлик сайёҳларнинг Совет Иттифоқига қизиқиши ортган. Хар икки давлат туристлар ва гид таржимонлар орқали ўз мафқуравий қарашларини тарғибот қуролига айлантирди. АҚШлик сайёҳларни шахсга сиғиниш, матбуот эркинлигининг йўқлиги, дўконларда озиқ-овқат етишмаслиги, мафқуравий чекловлар, буржуазия усулида кийиниш таъқиқланганлиги таажжубга солган. Америкалик тадқиқотчиларнинг таъкидлашича, коммунизмнинг ағдалишида рок мусиқаси, америка кинолари, жинси шимлар ва Кока-кола муҳим роль ўйнаган[54.].

1977-йилда Туризм Совет ҳокимияти учун тарғибот қуроли вазифасини бажариб қолди. Калифорния университети профессори Фредерик Баргорн Совет давлатининг туризм соҳасидаги сиёсатини дипломатия ютуғи сифатида қайд этган. Америкалик олим Жон Бушнел Совет Иттифоқидан Европа мамлакатларига саёҳат қилган сайёҳларнинг асосий қисми капитализм ҳақидаги қарашлар “пессимистик” эканлигига “иқроор” бўлганлигини қайд этган. Француз тарихчиси Роберт Бертон-Хогге Сталин вафотидан кейин 1958-йилдан Совет сайёҳлари учун хориж мамлакатлари “очилганлиги”, хорижлик сайёҳлар учун эса СССР 1977-йилдан “очилган” [2.С.9.]. Айнан

шу даврдан бошлаб туризм ўзига хос “театр”га айлантирилди. Сайёҳлар илиқлик ўрнатиш учун юборилган элчи, аммо “исталмаган” элчи сифатида юборилган. Совет сайёҳлари бу даврда бирмунча “эркин” ҳаракат қилиши мумкин бўлган. Жумладан, саёҳат пайтида куйлаши, концертларга кириши, журналистлар билан савол-жавоб қилиши мумкин эди. Аммо социализм янгича ҳаётнинг асосий воситаси сифатида кўрсатиш устувор вазифалигича қолган[2.С10.].

1979-йилдан туристик поездларнинг ресторан вагонлари халқаро стандартларга мослаштирилди. Натижада хорижлик сайёҳлар эътироф ва эътиборига тушди. Швейцария, Франция, АҚШ га туристик сафарлар уюштириш ортган[55.С.155.]. Бироқ, Совет Иттифоқи йилларида махсус ваучерлар орқали саёҳат қилиш давлат томонидан рағбарлантирилмади. Аксинча касаб ва уюшмалари томонидан йўлланмалар орқали бепул саёҳатга жўнатиш ва назорат қилиш имконияти ушлаб қолинди. Хорижий мамлакатларга саёҳат қиладиган сайёҳларга совет маданиятининг юксак томонларини намойиш қилиш ҳақида кўрсатмалар берилган[56.С.7.].

1948-йилдан Совет Иттифоқи чегараларининг ёпилиши ғарб мамлакатлари билан Сканданавия мамлакатлари нейтрал давлат бўлганлиги туфайли туризм соҳасида муносабатлар сақлаб қолинган. Сталин вафотидан сўнг 1955-йилдан Буюк Британия, Норвегия, Италия ва Испания билан ҳам туризм соҳасидаги алоқалар тикланди. Оддий фуқароларда хорижга чиқиш имконияти бўлмаган. Социалистик мамлакатларга саёҳат эса одатий бўлган. Капиталистик мамлакатлардан турли дори ва психотроп моддалар олиб кириш мумкин бўлмаган. Социалистик мамлакат сайёҳлари меҳмонхонага жойлаштириш бўйича ҳам алоҳида талаблар мавжуд бўлиб, капиталистик мамлакатдан келган сайёҳлар билан бир хонага қўйиш ёки яқка ўзини алоҳида хонани брон қилиши мумкин бўлмаган[57.].

Француз тадқиқотчиси Б. Андреева XX асрнинг 60-йилларида совет сайёҳларининг Франция ва француз миллатига муносабатини таҳлил қилган. Совет сайёҳлари туризмга ижтимоий-маданий ҳодиса сифатида қараши ҳамда Францияда бўлган совет сайёҳларининг “портретига” аниқ чизгилар берди[2.С.14.]. Совет сайёҳларини Францияга қилган саёҳати даврида харид қилиш учун супермаркетлар қизиқтирган. Шунинг учун совет сайёҳлари маданий ёдгорликларни эмас аксинча турли товарлар билан тўла дўконларни кўришни ҳоҳларди. Аммо шуниси қизиқи, Совет иттифоқидан келган туристлар ўртасида олиб борилган тарғиботларда асосан валютани тежаш ва кам ҳарж қилиш борасида тушунтириш ишлари олиб борилган[2.С.27.]. Совет сайёҳларини ранжитган нарса Францияда таом менюлари рус тилида берилмаганлиги ҳамда турли денгиз жониворлари билан тайёрланган таомлар унчалик яхши қабул қилинмаган. Совет Иттифоқидан келган сайёҳларга мўлжалланган махсус кафелар фаолияти йўлга қўйилмаганлиги кўплаб туристлар норозилигига сабаб бўлган[2.С.28.]. Хорижда бўлган сайёҳ саёҳатни бошлашдан аввал ва яқунлангандан сўнг тўпланиши зарур бўлган хужжатлар қаторига чет элга сайёҳлик сафарига кетган шахс тўғрисидаги маълумотлар[2.С.29.], саёҳат вақтида чет элликлар билан алоқалари, ғайритабиий нохуш ҳолатлар ҳақида маълумотлар тўпланган[2.С30.].

1973 йилда бир гуруҳ сайёҳлар Совет Иттифоқи учун камёб ҳисобланган туристик маршрут яъни Монокога саёҳат уюштирилди. Моноко бойлар дам олиши мумкин бўлган курорт бўлиб, Океонаграфия музейида сайёҳларга денгиз жониворлари кўрсатилган.

Шунингдек, совет маданиятига ёд тушунча бўлган казино ва қиморхоналарга ҳам саёҳат уюштирилган. Бу эса сайёҳларда капиталистик тузумга нисбатан нафратга сабаб бўлган[58.].

Совет Иттифоқи нафақат социалистик мамлакатларга шунингдек, ғарбий Европа мамлакатларига ҳам саёҳатлар ташкил этиб турган. 1970 йилда Самарқанд шаҳридан туристлар Швецияга саёҳатга юборилди. Улар Стокгольмнинг XVII-XIX асрларда шаклланган замон талабларга жавоб бермайдиган автомобиль юриши учун ноқулай бўлган қисмига саёҳат уюштирилган. Бу ерда ёшларнинг “тўла эркин” тарбияси, кинолар ўртасида бериладиган рекламалар ўта кўплиги ранжитди[59.]. 1971 йилда эса Даниянинг пойтахти Копенгаген шаҳрига саёҳат қилган зиёлилар 1558 йилда барпо этилган Гамлет қасри ҳамда қишлоқ хўжалиги тараққиёти билан яқиндан танишди. Даниялик маҳаллий аҳолини эса кўпроқ Совет давлатининг маҳаллий аҳолининг кундалик турмуш тарзи қизиқтирган[60.].

Хориж мамлакатларига саёҳатга борган туристлар кийим-кечак, оёқ кийими, ич кийимлар, метал буюмлар олиб кириш шахсий эhtiёждан ортиғи мумкин эмас. Шунингдек, рангли телевизор, фортапиано, магнитофон, радиоприёмник, ёзув машинкаси, фотоапарат 1 донадан ортиқ бўлмаслиги лозим[61.]. Озиқ-овқат маҳсулотлари умумий хажми 6 кг дан ошмаслиги лозим. Жумладан, ароқ 1 дона, 1 дона вино, 250 грам тамаки маҳсулотлари олиб чиқиш мумкин[62.С.69.]. Хориждан келган сайёҳлар сантехник материаллар 2 турда, қўлда тўқилган гилам маҳсулотлари бир дона, битавой техника 1 дона, пионино ва рояль 1 донадан, акордион 1 дона белгиланган. Совет Иттифоқига гашиш, наркотик моддалар, психотроп моддалар, совуқ қуроллар, диний аргументлар, хориж мамлакатларида нашр қилинган адабиётлар олиб кириш мумкин бўлмаган[62.С.70.]. Туристтик гуруҳда аёллар юк ҳалталарининг оғирлиги 15 кгдан ортиқ бўлмаслиги керак. Эркаклар учун эса 30 кг норма белгиланган[63.С.28.].

Хулоса қилиб шуни айтиш лозимки, Совет Иттифоқида ташқи туризм социалистик мафкура тарғиботчиси сифатида қаралган. Ташқи туризм иттифоқда эркин эмас балки касаба уюшмалари томонидан чекланган ва кучли назорат остида амалга оширилганлиги туфайли ҳам туристлар дам олиш эмас аксинча кучли босим остида қолган. Совет сайёҳлари капиталистик анъаналарни қабул қила олмаган бўлса-да, аммо унинг тараққиёти уларни ҳайратлантирган.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Статический ежегодник 1917-1923гг. Том 1. –Ташкент, 1924. – С. 49.
2. Ўзбекистон миллий архиви, Р-25-фонд, 1-рўйхат, 735-иш, 16-17-варақлар.
3. Демидов А.П. Экономические очерки хлопковой торговли и промышленности в Туркестане. – Москва, 1926. – С. 15.
4. Юферов В.И. Справочная книжка по хлопководству в СССР. – Москва, 1925. – С. 525.
5. Бир пуд – 16, 38 килограммга тенг оғирлик ўлчов бирлиги.
6. Ўзбекистон миллий архиви, Р-25-фонд, 2-рўйхат, 74-иш, 26-варақ.
7. Хлопководство СССР и его перспективы.– Москва, 1925. – С. 53.
8. Ўзбекистон миллий архиви, Р-17-фонд, 1-рўйхат, 6-иш, 29-варақ.

9. Фарғона вилояти давлат архиви (Фарғона ВДА), 263-фонд, 1-рўйхат, 8-иш, 114-варақ.
10. Фарғона ВДА, 263-фонд, 1-рўйхат, 8-иш, 188-варақ.
11. Вестник Туркестанского продработники (Ташкент). 1921. №1. – С. 4.
12. Туркистонда очарчилик, қаҳатчилик, ют (1917-1924 йилларда Туркистон матбуотида очарчилик ва қаҳатчилик муаммосининг ёритилиши). Тўплаб, нашрга тайёрловчи: Хондамир Қодирий. Масъул муҳаррир: Қ.Ражабов. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2021. – Б.42.
13. “Ишчилар дунёси” журнали (Тошкент). 1918. №3. – Б.42.
14. Туркистонда очарчилик, қаҳатчилик, ют. – Б.39.
15. Ражабов Қ., Қандов Б., Ражабова С. Ўзбекистон тарихининг муҳим саналари (Энг қадимги даврлардан бугунги кунгача). Тўлдирилган ва қайта ишланган олтинчи нашр. – Тошкент: O‘zbekiston, 2015. – Б.149.
16. “Улуғ Туркистон”, №29. 1917 йил 30 сентябрь.
17. Овқат масаласи // “Улуғ Туркистон”, №47. 1917 йил 31 декабрь.
18. Овқат масаласи // “Улуғ Туркистон”, №47. 1917 йил 31 декабрь.
19. “Наша газета” (Ташкент). № 37. 28 февраль 1918 г.
20. Ражабов Қ. Фарғона водийсидаги истиқлолчилик ҳаракати: моҳияти ва асосий ривожланиш босқичлари (1918 – 1924 й.) – Тошкент: Yangi nashr, 2015. – Б.35.
21. “Наша газета” (Ташкент). № 37. 28 февраль 1918 г.
22. “Наша газета”, 28 май 1918 г.
23. Ўзбекистон миллий архиви, Р-17-фонд, 1-рўйхат, 46-иш, 96-варақ.
24. Ўзбекистон миллий архиви, Р-17-фонд, 1-рўйхат, 3-иш, 84-87-варақлар.
25. Бюллетень Ферганского Областного статистического бюро. № 1-2. Январь-февраль 1925 г. – Коканд, 1925. – С.10.
26. А.Қодирий. Очлиқ балоси // “Улуғ Туркистон”, №55. 1918 йил 24 январь.
27. Наманганда вабо // “Улуғ Туркистон”, №84. 1918 йил 18 апрель.
28. Андижонда очлиқ ҳам вабо // “Улуғ Туркистон”, № 90. 1918 йил 3 май; Туркистонда очарчилик, қаҳатчилик, ют. – Б.92.
29. Марко Буттино. Революция наоборот. Средняя Азия между падением царской империи и образованием СССР. Перевод с итальянского Н.Охотина. – Москва: Звенья, 2007. – С.207-238.
30. Марко Буттино. Революция наоборот. – С.215-216.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/3 (3)-2023 йил

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).